

FIBE 30 ÅR – NOEN BETRAKTNINGER OM BEDRIFTSØKONOMI ^R

FØRSTEAMANUENSIS DR. POLIT. JON LUNDESGAARD Forfatteren er BI-kandidat, cand. oecon. med spesialisering i både økonometri og bedriftsøkonomi fra UiO, og i tillegg til dette dr. polit. fra samme institusjon basert på arbeid i økonomisk organisasjonsteori. Som akademiker har Lundesgaard vært tilsatt i stillinger i bedriftsøkonomi. Høgskolen i Hedmark.

1. INNLEDNING

Faget bedriftsøkonomi, eller kanskje bedre samlingen av fag som utgjør bedriftsøkonomien, har foretaket som gjenstand for det oppmerksomheten rettes mot. Foretaket er enheten der verdiskapingen i næringslivet organiseres. Bedriftsøkonomi har som akademisk virksomhet vært preget av en voldsom vekst og utvikling over mange år, og området står også overfor utfordringer i det videre. I bidraget ser forfatteren på noen av utfordringene, med utgangspunkt i den heterogene karakteren som preger området. I en dokumentert gjennomgang av området er det knapt noen grenser for hva en kan støtte seg til av litteratur. Alt dette er skjøvet i bakgrunnen. Bidraget av to fremtredende norske bedriftsøkonomer er imidlertid fremhevet, og det er bidrag fra Iver Bragelien ved Norges Handelshøyskole og Lars Fallan ved Trondheim Økonomiske Høgskole. Dette er bidrag som på en umiddelbar måte har ledet til det som er satt på papiret.

2. BEDRIFTSØKONOMI, FAGLIG SAMMENSATT FRA ULIKE KILDER

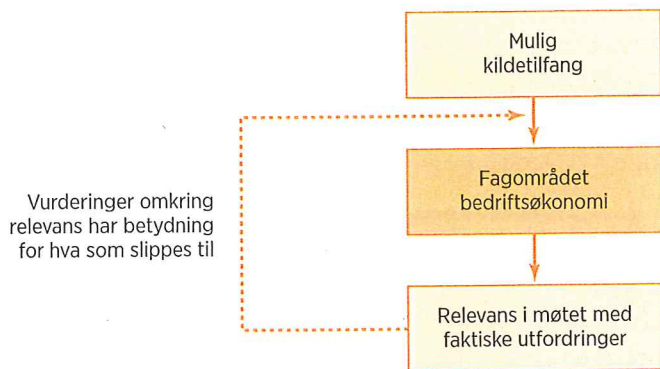
Det kan konstateres at bedriftsøkonomi ikke representerer noe mer endelig avgrenset og beskrevet område som det er allmenn enighet om. Mange forsøker, som Fallan (2009), som det er gode grunner til å ha sans for. Det er imidlertid viktig å være klar over at de som på en eller annen måte sokner til området, ikke blir helt

enige. Det er mulig å finne gode forklaringer på dette, men det enkleste er å konstatere at det er det som er situasjonen. Slik har det også vært siden området begynte å vokse frem 100–120 år tilbake i tid.

Enkelte griper til og med til filosofien for å karakterisere situasjonen ved å benytte seg av uttrykket *eklektisk*. For det første betyr dette at området er fylt med innhold «fra ulike kilder». Men det betyr også at området er «prøvende» fordi en er åpen for det relevante i den enkelte kilde har å bidra med. Mens mangelen på enhetlighet med hensyn til hva området går ut på, kan oppleves noe frustrerende, kan det mangslungne og prøvende også oppleves spennende. Alternativt karakteriseres området som heterogent, som en «mosaikk», som «hybrid», eller mindre flatterende som «et lappeteppes». Det som så langt er konstatert, er anskueliggjort i *illustrasjon 1*.

Det en også ønsker å få frem med illustrasjonen, er at bedriftsøkonomiområdet typisk er i bevegelse under påvirkning av faktiske utfordringer, og det er muligens en side ved saken som ikke er tilstrekkelig vektlagt. Gitt en bestemt avgrensning av området er det typisk noen som vil inn, eller i det minste som mener at de må ha mer plass. Videre foregår det en løpende diskusjon om hva det er som er relevant for det som oppfattes som faktiske utfordringer. I sammenhengen brukes det argumenter som kan være av mer praktisk art (som at slik gjøres det i arbeidslivet), eller det argumenteres

ILLUSTRASJON 1

med et utgangspunkt av mer faglig art (som at forskning viser det ene eller andre av betydning). Noen ganger møter en helt usjenert krav om mer plass ut fra hva et bestemt faglig element tilsynelatende krever, sett ut fra eget disiplinorientert ståsted.

Tendensen i retning av bevegelse kan anskueliggjøres mer konkret ved at det finnes tilfang som etter hvert har fått en mindre fremtredende plass, som operasjonsanalyse og databehandling (IKT). På den annen side har organisasjonsfag i ulike varianter vært på fremmarsj. Etik og innovasjon/entreprenørskap vil nå typisk inn. Dette er bare noen antydninger.

3. BEDRIFTSØKONOMI, «PRODUKT» I MARKEDET FOR FAG OG STUDIER

Bedriftsøkonomien er sett ned på, ja direkte foraktet. Forholdet mellom bedriftsøkonomi i sin alminnelighet og samfunnsøkonomi (*economics* som det mer disiplinorienterte økonomifaget) har for eksempel aldri vært spesielt hjertelig. Til tross for slikt har området vært preget av en langvarig og rimelig stabil vekst. Motoren bak denne veksten, som er både enestående og eventyrlig, er to omstendigheter. For det første den betydelige veksten i uttrykte ønsker om å studere bedriftsøkonomi (eller økonomisk-administrative fag om en vil). Dette er noe som er tilfellet overalt i verden. For det andre en enestående vekst i tilbudet av bedriftsøkonomiske fag-elementer (kurs), i tillegg til forskningsbasert kunnskap som er bedriftsøkonomisk relatert. Det siste medfører at økt etterspørsel er møtt med et stadig mer gjennomarbeidet og faglig avansert tilbud.

De uttrykte ønskene om å studere bedriftsøkonomi er ikke bare tatt ut av luften. Det vil si at det finnes andre

SAMMENDRAG

Bedriftsøkonomi er i alle henseende et stort fagfelt. I januar hvert år er fagfolkene på området invitert til faglig samling ved Norges Handelshøyskole (NHH), til «Fagkonferanse i bedriftsøkonomiske emner», eller kort FIBE. I januar 2013 arrangeres FIBE for trettiende gang. En ivrig FIBE-deltaker deler her sine betraktninger om et sammensatt og spennende fagfelt.

årsaker enn at det som foregår i foretak, oppleves som noe mer allment interessant i seg selv. Det som helt konkret driver interessen, er den betydelige etterspørselen etter bedriftsøkonomisk kompetanse i arbeidsmarkedene. Dette er selvfølgelig igjen forbundet med veksten i arbeids- og næringsliv, men ikke bare det. Veksten i næringslivet er også kjennetegnet ved at vi har fått mye mer av større og komplekse organisasjoner, både i privat og i offentlig sektor. Bedriftsøkonomiområdet har lyktes som en viktig bidragsyter i sammenhengen.

Bragelien (2009) tegner et interessant bilde av omfanget av området i Norge og gir videre noen antydninger om fortsatt betydning og videre vekst. Sikringen av en tilstrekkelig solid basis med fagkrefter i møtet med fremtidens utdanningsetterspørsel er en betydelig utfordring. Som et tiltak er Forskerskolen i bedriftsøkonomi opprettet. Videre arbeides det med å etablere forskningsprogrammer for bedriftsøkonomi mer spesifikt. De regionale høyskolene har siden omkring 1970 spilt en viktig rolle som aktør på det bedriftsøkonomiske/økonomisk-administrative området. Veksten i ønskene om å studere slike fag har gjort det nærliggende å etablere seg på området, samtidig som det ikke har vært altfor vanskelig å dekke behovet for faglige krefter på ulikt vis. Økte krav til arten av fagkompetanse medfører at dette etter hvert er blitt mer krevende. Flere av høyskolene er i ferd med å bli mer avanserte og velutviklede på bedriftsøkonomiområdet.

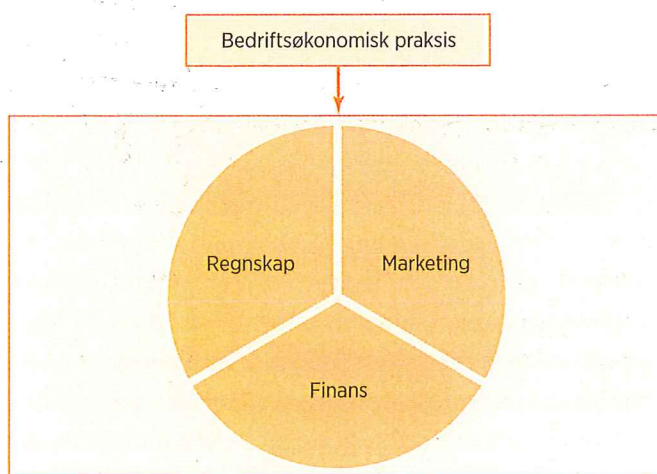
4. NÆRMERE OM OMRÅDETS HETEROGENITET

I *illustrasjon 1* er det tegnet et generelt bilde som det er nødvendig å utdype videre ved å være mer spesifikk med hensyn til karakteren av det faglige innholdet, og

ILLUSTRASJON 2

ILLUSTRASJON 3

Etableringen av spesifikt bedriftsøkonomiske disipliner

kildene til slikt. Det er klart at noe av innholdet hentes utenfra, og dermed fra andre faglige disipliner. Som antydning i *illustrasjon 2* går en ut fra at det er to slike kilder som er spesielt viktige. Det er økonomifag og organisasjons- og ledelsesfag. Innenfor fagområdet har en imidlertid alltid også stått overfor egne utfordringer vedrørende det å etablere og drive foretak, som ikke er dekket av disipliner utenfor området. Med utgangspunkt i praksis og faktiske utfordringer har det som følge av dette utviklet seg egne bedriftsøkonomiske disipliner, jf. den øverste stiplede boksen i *illustrasjon 2*, som gir en antydning om utfordringer som springer ut fra praksis.

De første handelshøyskolene i Europa ble etablert rundt 1890 nettopp med det formål å møte faktiske næringslivsutfordringer. Når dette skjedde i egne, nyetablerte handelshøyskoler, var det en konsekvens av at det en oppfattet som faktiske utfordringer, ble oversett av mer etablerte institusjoner. Historien

om etableringen av praksisforankrede disipliner på bedriftsøkonomiområdet er ikke unik, og en har sett tilsvarende akademisering på andre områder (som for eksempel landbruksfag, forstfag, teknologifag). Behov forankret i bedriftsøkonomisk praksis ledet til utviklingen av tre bedriftsøkonomiske kjernedisipliner som er spesielt viktige. Som anskueliggjort i *illustrasjon 3* er dette regnskap, finans og marketing (markedsføring).

En fullstendig bedriftsøkonomisk utdanning krever imidlertid noe mer. Åpenbart er for eksempel behovet for det nødvendige av juss som følger av virksomheten i et foretak. Det tilbud som gis, forankres i jussfaget selv, det vil si med forankring i den juridiske disiplin. Tilsvarende finner en ved handelshøyskoler også andre supplerende fagelementer med forankring i disipliner utenfor bedriftsøkonomifaget. Typisk i tillegg til jussfaget kommer slike elementer som er antydning i *illustrasjon 4*.

5. FRAKSJONERING, TVERRFAGLIGHET OG «ENHETLIGHETSAMBISJONEN»

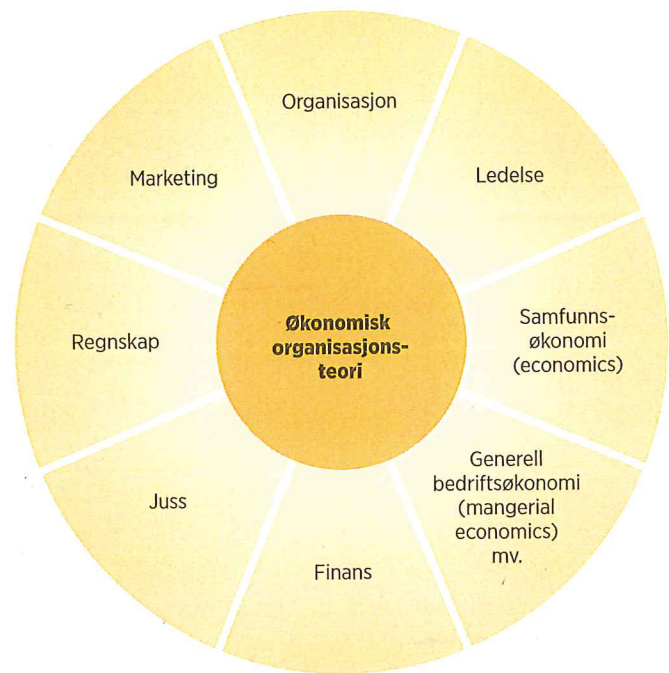
Studier, disipliner og fagområder kan være som gotiske katedraler. Stein bygges på stein og blir til buer og tårn som danner et vakkert, enhetlig og harmonisk hele. Slik er det imidlertid ikke nødvendigvis. Studier, disipliner og fagområder kan ha en mer fraksjonert karakter, og som vi allerede har vært inne på, er det det som kjenner seg bedriftsøkonomiområdet. Slikt minner mer om bygg i forskjellige fasonger, både her og der, samtidig som det hele ser mer ut som en byggeplass enn noe som er ferdig.

En gitt situasjon preget av heterogenitet og så videre, eller fraksjonering om en vil, er et resultat av en historisk prosess. Det er to omstendigheter som er viktige. For det første behovene i praksis, og deretter utviklingen av fagelementer (kildene) som møter behovene. En mulig konstatering av at alt dermed er sagt, blir imidlertid for enkelt og for mekanisk. Vårt fagområde befolkes av fagpersoner. Med det de måtte stå på av plattformer og ha av faglig ballast, tar de på seg jobber og former disse. Et slikt mer eller mindre heterogent område samler faglige aktører som typisk slåss for sine interesser. Omtaler vi det hele som et lappeteppeser, er det derfor nærliggende å tro at lappeteppene ser forskjellige ut som følge av mer lokale konstellasjoner. Det er da også dette som faktisk kan

ILLUSTRASJON 4

ILLUSTRASJON 5

observeres når en skuer ut over høyskoleverdenen i Norge og i andre land.

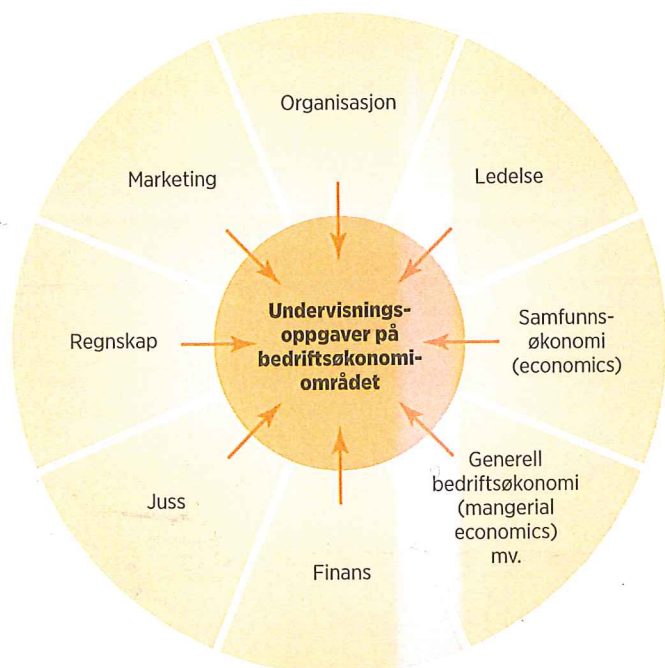
Fraksjoneringstendensene kan ha den mindre heldige følge at det som naturlig kan samles under et effektivt institutt, deles i småinstitutter med sine spesifikke identiteter og innretninger. Mindre formalisert kan fraksjoneringen manifestere seg som uavhengig av hverandre fungerende faggrupper. Alternativt kan en bestemt faglig tilnærming «ta over kontrollen», samtidig som det nødvendige av annet ivaretas på en mer ad hoc-preget måte. Den iboende tendens til fraksjonering har i tillegg en annen side ved at bedriftsøkonomiområdet preges av tverrfaglighet, på godt og vondt. En måte å forstå det tverrfaglige på er å oppfatte dette som synonymt med eklektisk. På en positiv måte kan tverrfaglighet innebære en mer eller mindre fredelig sameksistens mellom ulike og komplementære elementer. Det forholdet seg imidlertid ofte slik at det tverrfaglige faktisk er noe helt annet enn fredelig. I tillegg observeres det noen ganger forsøk på å «erobre tverrfagligheten». Det vil si at det i erobringshensikt lanseres former for utspill under den positive merkelappen *tverrfaglig* uten at det er etablert en tilstrekkelig gjennomtenkt forenende substans.

Interessant er Fallans (2009) påpeking av den rolle økonomisk organisasjonsteori vil kunne spille som et

felles og forenende grunnlag for bedriftsøkonomien. I økonomisk organisasjonsteori fjerner en seg fra den klassiske (neoklassiske) samfunnsøkonomien, og elementer som transaksjonskostnader, usikkerhet, informasjon og særlig asymmetrisk informasjon, strategisk interaksjon (spillteori) og begrenset rasjonalitet spiller sentrale roller. Et svært lesverdige lite bidrag av det som er «tidenes økonom», jf. Arrow (1974), er en viktig budbringer om det som var i ferd med å skje. Gjennom flere tiår er mange av nobelprisene i økonomi forbundet med dette. Mange av fagelementene som er sentrale i bedriftsøkonomisk sammenheng, vil kunne møtes i økonomisk organisasjonsteori slik dette optimistisk er antydning i *illustrasjon 5*.

Når antydningene i illustrasjonen like ovenfor omtales som optimistiske, skyldes det at det ikke er nok at økonomisk organisasjonsteori som område er eksisterende, velutviklet og modnet. Det som er nødvendig i tillegg, er en aksept mer allment, og den faktiske anvendelse av fagkreftene innenfor det bedriftsøkonomiske lappeteppet. Det er lang vei dit hen. I tillegg har vi den omstendighet at mange av fagkreftene nok ikke er tiltrukket av, eller i det minste er fremmede for, mye av den metodikk som dette eventuelle felles er basert på. Denne kommentator er ikke spesielt optimistisk og

ILLUSTRASJON 6

har da heller ikke for egen del opplevd at en plattform med forankring i økonomisk organisasjonsteori møtes med overveldende interesse.

6. BEDRIFTSØKONOMIEN SOM GJENSTAND FOR EROBRING

Akademikere er typisk spesialiserte, og yrkesrollen krever engasjement og i noen grad envishet (uten at dette er ment negativt). Det sier seg selv at denne omstendighet lett kan bli litt av en utfordring på bedriftsøkonomiområdet, som er heterogent av natur. Dette blir ikke lettere av at fagfolk gjennomgående har tilbøyelighet til nokså hemningsløst å fremheve betydningen av egen plattform og gjerne vil ha mer av det de selv står for. Satt på spissen er den grunnleggende impuls å ville kloner seg selv, og det er en impuls som leder i retning av en mer eller mindre kontinuerlige ekspansjonsforsøk i alle kroker. Mer konkret har vi også spørsmålet om kompetanseprofilene til fagfolk som søker til området. Det er ikke gitt at det er et sammenfall mellom det som er relevant i møtet med de faktiske utfordringene, og det som melder seg og vil inn. Denne omstendighet, og den faglige «interessekampen», medfører som nevnt at den faktiske observerte sammensetningen av fagplattformer

ILLUSTRASJON 7

kan bli nokså forskjellig. Det er ikke gitt at alt er like formålstjenlig. Det sier seg selv at dette er litt av en utfordring, kanskje den største, for dem med ansvar for bedriftsøkonomiutdanningene.

7. BEDRIFTSØKONOMIEN OG FORSKNINGEN

Også på bedriftsøkonomiområdet står en overfor et forskningspress. Heterogeniteten på området medfører imidlertid at svarene på hvordan dette skal møtes, blir mer krevende og mindre entydige. Det er grunn til å anta at dette er særlig krevende for institusjoner der dette er en nyere problemstilling. I alle tilfelle er det slik at institusjoner etablert på bedriftsøkonomiområdet må drive undervisningsprogrammer, og dette legger føringer i utgangspunktet. En benytter seg av en omarbeidet versjon av *illustrasjon 5* for å anskueliggjøre dette med utgangssituasjon, jf. *illustrasjon 6*.

I det som er kalt en utgangssituasjon, må det bygges opp en bredere faglig sammensatt plattform for å være i stand til å løse undervisningsoppgavene. Men så skal det altså forskes. En observasjon går ut på at antall mulige veier å gå i retning av forskning er mange. På den annen side er det åpenbart at det neppe kan forskes på alt. En eller annen form for orientering og retning er nødvendig. En omarbeidet versjon av *illustrasjon 6*

anskueliggjør det poeng at det så skal forskes på områder som er relevante inn mot de økonomisk-administrative problemstillingene, jf. *illustrasjon 7*.

◦ Etablert forskning på det økonomisk-administrative område er tematisk variert og forskjelligartet i metodiske innretninger (fundamentene). Grovt sett er fundamentene allmentøkonomisk eller organisasjonsfaglig orientert. Men det er også mulig å snakke om en juridiskfaglig orientering (normalt i form av *legal formalism*). Det er klart at en institusjon som er aktiv på det økonomisk-administrative området, trenger noe forskning både på det økonomiske og det organisasjonsfaglige området. Men heller ikke dette hjelper oss særlig mye. Oppdelingen i to hovedområder som antydnet sier bare noe helt generelt om retning, og retningene er begge nødvendige og svært brede. I tillegg kommer et utbredt ønske om at forskningen skal være mer umiddelbart praktisk nyttig.

Det er klart ønskelig at forskningen er komplementær til undervisningsvirksomheten og understøtter denne. Dette er selvsagt lettere sagt enn gjort. Det er et problem at selv innenfor en avgrensning som det allmentøkonomiske området eller en mer spesifikk avgrensning som den økonomiforankrede delen av bedriftsøkonomiområdet, er bredden så stor at det er vanskelig å etablere mer spesifikke visjoner. Et svar på dette er en mer prøvende og stegvis tilnærming til utfordringene. I alle tilfelle er spørsmålene omkring kapasitet til faktisk å levere forskning svært viktig. Dette både med hensyn til det en har av folk, og med hensyn til nye folk (rekruttering). Det hjelper lite å ha en visjon i form av «vogn» for deretter å legge «død hest» foran vogn.

En observasjon som er viktig, går ut på at driften av undervisning innenfor det bedriftsøkonomiske området krever forståelse for det heterogene og tverrfaglige. Forskningen krever imidlertid at en går spesialisert i dybden i en mer klart disiplinorientert

retning. I sammenheng med forskningssatsing snakkes det gjerne om *spissing*. Det vil si at det formuleres noen former for visjoner om det som skal frembringes, og det er åpenbart forbundet med risiko. Bedriftsøkonomiens heterogene karakter gjør alt dette spesielt krevende.

8. AVSLUTTENDE MERKNAD

Med få unntak har NHH stått som vertskap for FIBE gjennom tretti år. Som deltaker gjennom alle disse årene har denne kommentator opplevd at NHH har bidratt med en god prosess i møtet med utfordringene som er beskrevet, selv om bedriftsøkonomiområdet ennå ikke står frem som en gotisk katedral. Som underholdende hovedtaler på en bedriftsøkonomisamling i Bodø 1997 tok Johan Galtung utgangspunkt i at økonomens hode var som en sveitserost med ekstra store hull. Etter en grundig gjennomgang av alt som manglet, påpekte han imidlertid at manglene typisk var mindre hos bedriftsøkonomer. Som et apropos til Galtungs observasjon har FIBE bidratt til å tette igjen noe av det vi hver og en måtte ha av hull.

Inspirerende fagfolk langt ut over det NHH selv kan bidra med, er blitt hentet inn til FIBE. NHH har selv hatt mye å by på, både faglig og på det mer personlige plan. I dette har en merket lite til ulike former for akademisk fjernhet som kan gjøre seg gjeldende når mer prominente miljøer møter mindre prominente omgivelser. Kort sagt et strålende vertskap med gode fagfolk som har bidratt til å inspirere mange av oss. Selv om «ingen nevnt, ingen glemt» gjelder i denne sammenheng, vil en fremheve den betydning som særlig Frøystein Gjesdal og Atle Johnsen gjennom FIBE har hatt for denne kommentator. I tillegg er det grunn til å nevne den innsats Elisabeth Stiegler gjennom mange år har gjort for å gi FIBE ansikt og sjel. Gratulerer, NHH og FIBE!

HENVISNINGER:

- Arrow, K.J. 1974. *The Limits of Organization*. New York/London: W.W. Norton & Company.
- Bragelien, I. 2009. Nytt forskningsprogram i bedriftsøkonomi. NRØA (Nasjonalt råd for økonomisk-administrativ utdanning), notat datert 18. desember 2009.

- Fallan, L. 2009. Fagområdet bedriftsøkonomi. TØH (Trondheims økonomiske høgskole ved Høgskolen i Sør-Trøndelag), notat datert 27. april 2009.